

Vicent Josep Escartí
L'ABELLEROL
MORT

Premi Blai Bellver de Narrativa

I. DE L'INICI DEL VIATGE I DE LA MEUA ESTADA A GÈNOVA

Per estrany que pugua semblar, va ser precisament en aquell moment que dona Dolcina va desaparèixer de la meua vora, quan vaig ser conscient de tot el que m'havia passat en aquells mesos, d'ençà que havia arribat a València i, més exactament, a Xàtiva. Perquè, amb la seua desaparició, les olors precioses de flors com el gesmil o la flor del nesprer, les flaires exquisides de les espècies que sempre m'havien agradat tantíssim, des de ben menut, o l'olor penetrant del pebrot roig, quan s'acaba de tallar, em passaren per davant i, de sobte, deixaren de ser presents entre els meus records. Talment com si només el meu nas i la meua imaginació poguessen sentir la pudor salada de la carn ja resseca d'aquell ocelllet que durant tants dies havia pogut veure podrir-se i que ara tampoc ja no podia veure ni pensar-hi. Va ser la desaparició de dona Dolcina, de la seua pell lluenta i càlida, de la seua saliva dolça i espessa, de la seua suor acre i confortativa, el que em va portar a una realitat que ja no sabia ni volia explicar-me. A la llarga, va ser aquell fet, també, el que em va fer posar-me a escriure aquestes memòries com l'única cosa capaç de mantenir-me viu, desert d'amics, de casa i de senyor, pensant que mai més han de tornar els dies de la meua glòria mundana ni els dies, més tendres i casolans, però igualment bells, del meu amor impensat amb aquella dona que no sabia descriure, per molt que ho intentàs. I tot això, a pesar que la seua absència repentina va ser, per a mi, com la calma que segueix una crisi dolorosa, quan tot el cos pateix i es

queixa i després, quan un ja creu que no hi ha cap remei que valga, retorna la pau i s'allunya el dolor i una sensació de buit ens fa creure que tot ha estat un malson i que, amb una mica de sort, la desesperació aguda causada pels dolors ja no tornarà mai més. Encara que se sap perfectament que no serà així, sinó que tard o d'hora apareixerà l'experiència punyent que ens farà caure a terra i gemegar i plorar i sentir-nos impotents i rabiüts, perquè no es pot fer cap altra cosa que esperar que passe el temps i que el cos millore o que, amb l'avanç de la malaltia, ens porte a la tomba, que és la milloria total, si bé es mira.

I és que quan dona Dolcina va aparèixer en la meua vida, tot es va anar precipitant com en un grandíssim salt d'un rierol encaixonat entre penya-segats. Si l'estat de paràlisi en què m'havia submergit la mort de mon pare –tan inútil a la fi– s'havia allargassat tant que m'havia portat a aquesta ciutat de Xàtiva sense haver resolt res encara, després d'haver parlat amb els uns i els altres i d'haver procurat totes les vies possibles d'acostament a la cort, va ser amb aquesta senyora o dona que va canviar tot. Encara que, per fer honor a la meua voluntat d'escriure aquests records en el mateix ordre en què varen anar succeint, no relataré ara res més sobre la seua vida o sobre la seua relació amb mi, sinó que tornaré o, per millor dir-ho, aniré al moment exacte en què, per a mi, va començar aquest meu viatge o exili, des de la meua pàtria, Xipre, a aquestes terres de Ponent, amb tota la mar Mediterrània pel mig, i de les quals ja no pense que pugui eixir mai més. De manera que aquest meu escrit, pensat i fet en imitació del que va fer mon pare, serà com una espècie de testament i darrera confessió meua. Sé que ningú no llegirà mai aquestes línies que veig formar-se mentre ara, al carrer, la pluja fa sonar el cel, com si tot ell fos un gran instrument musical, però sé, igualment, que el fet de posar els meus pensaments sobre el paper em farà distraure'm dels molts dolors que m'assetgen i

m'aprofitaran, encara, per a temptar de donar-me una explicació als últims anys de la meua vida, des que a Xipre la meua família va caure en desgràcia fins que va morir mon pare, i jo, a pesar d'haver-ho intentat tot, no vaig aconseguir refer el poder que en un altre temps vàrem tenir els Sant Esteve en aquella illa a la qual ja no espere tornar mai més, ni tan sols per descansar els meus ossos entre els dels meus predecessors. La meua pols, com la del meu mateix senyor progenitor, es veurà obligada a desaparèixer ací, com un càstig del destí i de la voluntat divina. La meua mort, que no serà en un dia molt llunyà, no la puc saber amb exactitud, i és notòria i coneguda cosa que no hi ha al món res més incert que la seua hora; però quan m'esdevinga, tot açò que escriuré ací passarà per davant dels meus ulls, de la mateixa forma en què, en una crònica, es llegeix el pas del temps, les cronologies imparables dels governants o les gestes insòlites dels guerrers.

Un temps, aquest, que, si he de dir la veritat, jo, don Arcàngel Gabriel de Sant Esteve, podria dir que va començar aquell mateix dia que vaig arribar a Gènova, perquè en aquella ciutat vaig tornar a posar els peus a terra ferma, des del meu exili i desterrament. I l'arribada a aquell port va ser com un nou començament, com una nova vida que ni entenia ni podia controlar, sinó que havia de deixar que els fets em guiassen i havia de comportar que ells escollissen els meus camins perquè, a la fi, tots els que havia triat jo fins aquell mateix dia, s'havien revelat inútils del tot al meu intent. I jo, cansat i malalt, ja no podia oposar-me més. O així recorde ara que ho pensava, quan vaig desembarcar a Gènova.

Aquell dia portava, incrustada a les orelles, i tal com si un verm hi rossegàs de manera contínua, la remor ensordidora i profunda de la mar. La podia percebre amb un so estranyíssim, quan en cap cas hauria d'haver-me cridat l'atenció, tenint en

compte que jo m'havia passat tota la vida en una illa i que havia sentit el soroll de les onades quasi cada jornada. A més, no era, aquell, el primer viatge marítim que jo havia fet. Però la remor que portava dins el cervell em semblava una estella de fusta clavada entre l'ungla i la carn, i en aquell precís instant m'esclatava i sonava amb més força, fins i tot, que quan em trobava enmig de les aigües i el so de les ones ho envaïa tot. Era igual que la mateixa idea de la mort de mon pare, que sempre m'anava foradant tot, nit i dia, i em feia veure'm a mi mateix com si fos un gran formatge ullat, de forma que les coses i els pensaments podien travessar-me tot, quan dormia o estant en vigília, mentre menjava i mentre posseïa una dona: sense un objectiu clar, sense una evident sensació de desesperació o de llàstima, sense dolor i sense goig. Simplement, passava per allà aquell pensament i em recordava la seua existència, la sola i solitària existència d'aquell cadàver que jo no podia imaginar de forma clara perquè, entre altres coses, no sabia en quin lloc exacte s'anava podrint.

Per això, aquell soroll de les onades que m'omplia tot en aquell moment en què arribí a Gènova, em va fer pensar, de nou, en la mort del pare. Imaginant-la i fabulant sobre ella, a pesar de les relacions que se m'havien fet i de les notícies certes que havia tingut, la seua sola idea em causava turment. I en cap d'aquells relats sobre els luctuosos moments, ningú no m'havia explicat, per exemple, amb quina roba amortallaren el meu progenitor. I jo, provant d'imaginar-me'n una, perdia la percepció de la realitat més immediata fins al punt que les veus de les gents que arribava a escoltar, en el dialecte genovès d'aquella terra, em semblaven distorsionades, entretallades i, a la fi, pràcticament inintel·ligibles i poc o gens semblants a l'italià que jo ben polidament parlava i entenia, com molts homes de cultura, de la mateixa Roma i tot, s'havien cansat d'assenyalar-

me, sempre que havia tingut ocasió d'entrevistar-me amb algun d'ells. Perquè, si jo havia excel·lit en alguna cosa al llarg de la meua vida, i en especial durant la meua formació, de xiquet i de jove, això havia estat en l'art d'aprendre i de parlar els idiomes. I a mi, per això, em dedicaren a estudiar les llengües. I també, perquè els meus avantpassats, des que jo tenia constància de les ocupacions de la meua família a la cort, sempre s'havien distingit a parlar molt bé els idiomes més o menys estranys però, a la fi, necessaris i utilíssims als negocis de la monarquia, que havien estat de moda a cada moment, en atenció als poders del món. Així, em consta que l'àrab, primer, ja els va procurar grans avantatges i beneficis, durant l'exili a Egipte i com a ministres de Llevant, i després, el grec que parlava una gran part del poble, i el turc de l'enemic, els feren fer grans serveis al govern i a la corona. Últimament, l'italià, l'anglès o l'espanyol havien estat molt ben estudiats per la meua família, a més del francès, que era, de sempre, natural a la cort dels Lusignan de Xipre, des dels inicis de la monarquia cristiana en aquella illa i fins al present, o quasi. De manera que si el meu pare es preocupà perquè jo sabés alguna cosa, aquella va ser l'art de parlar llengües amb tanta fluïdesa com em fos possible. I així, de ben menut, com cada predecessor meu, m'havien fet portar roba amb lletres en tres alfabets diferents, brodades, i les havia començades a reconèixer amb menys de tres anys, diferenciant-les i dient-les perfectament, quan així se m'indicava. Havia tingut, a més, dos instructors que, per ordre alternatiu, al llarg del dia, em parlaven en llatí i en àrab, quan només tenia cinc anys; i, finalment, gràcies a dos criats turcs de mon pare, parlí aquella llengua de manera perfecta abans de complir els deu anys. Després havien vingut els estudis d'altres llengües més difícils i, en tots, vaig destacar com un aprenent prodigiós. Per la qual cosa, per a mi, aquell viatge a Europa, a l'Occident on mai no

havia estat encara, no significava del tot cap meravella: de fet, no coneixia els llocs, però sabia i podia recitar de memòria la història d'aquests països millor que molts dels seus habitants i, fins i tot, en les llengües pròpies i particulars de cada estat. Coneixia, també, les seues lleis i els seus usos, els costums de les seues gents i moltes de les nissagues més polides i influents de les grans ciutats i de les corts. I podria haver parlat amb ells, de manera educada i àgil, en la seua pròpia llengua, si hagués estat el cas, perquè coneixia, fins i tot, moltes de les novetats que aquell any 1765 es deien arreu d'Europa i s'havien publicat ja a les gasetes més prestigioses de l'Haia, de Londres o de París.

Però, a pesar de tot això, com molt bé vaig poder comprovar, en posar els peus a terres de Gènova, no ho sabia tot: hauria estat impossible, d'altra banda, pretendre-ho. Però, d'una manera inesperada, vaig descobrir que coneixia menys del que em pensava. A més, aquella remor de les ones encara bategant de forma tan continuada dins les meues orelles, col·laborava a fer-me més impossible d'entendre les paraules que pronunciaven davant meu les gents d'aquell port. I menys encara podia entendre-les, quan un parell d'homes, servidors d'un parent de l'ambaixador de França, com al poc de temps vaig saber, dempeus al meu costat, i com eixits del no-res, amb veu clara i en bell toscà, començaren a parlar-me, molt respectuosos, encara que amb tanta familiaritat com si, efectivament, em coneguessen de tota la vida. Vaig comprendre que em donaven la benvinguda i em convidaven a seguir-los. Però per molt que jo posava atenció, no era capaç d'interpretar quines paraules deien. Amb la qual cosa me'ls vaig mirar, sorprés, i em vaig quedar pensant per què no els podia entendre, quan en qualsevol altra situació no hauria estat així. Sé, perquè m'ho digueren més tard, que just en aquells instants vaig perdre el coneixement i vaig caure a terra, sense cap dels meus sentits corporals. De sobte, no sentia res: ni dolor ni

cansament, ni el verm de la mar, ni una suor gelada que de feia poc m'anava fent notar més el ventijol del port.

Quan vaig obrir els ulls de nou, als poquíssims instants, em vaig veure voltat de gent. Els homes que se m'havien acostat s'esforçaven per fer-se entendre i jo els sentia com si em parlassen des de darrere d'una paret ben gruixuda. Me'ls mirava, a més, amb una certa desconfiança, com qui mira un animal estrany per primera vegada o com qui es troba davant un enigma matemàtic irresolt, escrit damunt un paper en blanc, amb bella cal·ligrafia, però incompreensible. Alguns vianants que passaven per allà s'hi acostaren també. Jo no sabia com desfer tot aquell aldarull i les paraules no em venien a la ment, ni podia posar-me dret, per molt que ho intentava. Crec que la gent allà aplegada comentava en el seu dialecte natural que jo no els entenia i que potser tenia alguna malaltia maligna o alguna pesta, perquè alguns d'ells es feren arrere de sobte, com emporuguits. Després, un d'ells digué en italià:

—Sou vós don Arcàngel Gabriel de Sant Esteve?

—I sou l'ambaixador del rei de Xipre en viatge cap a Espanya, no és així? —afegí un segon, afirmant, més que no qüestionant.

Jo vaig començar a prendre consciència del que passava, i em vaig reconèixer en aquells noms i en aquells títols. Però em preguntava alhora com m'havien reconegut tan bé, i d'on havien obtingut la informació tan exacta. Vaig contestar, ara ja més recuperat i incorporant-me, que sí que era jo, aquell pel qual preguntaven, i els vaig demanar qui eren ells i per què em buscaven.

—Som homes de *monsieur* Valette, que ens envia per vós, perquè ens acompanyeu a sa casa; perquè no voldria ell que, estant vós en aquesta ciutat, habitàsseu en cap altre alberg que no fos el seu. I més, trobant-vos malalt com ho esteu...

Vaig acceptar de seguida que aquells homes eren de qui deien, perquè sabia que només algú com Michel Valette, mercader i home sempre al servei del més poderós, podia haver estat tan

ben assabentat de la meua arribada a Gènova. De fet, *monsieur Valette*, durant el temps que va habitar a Xipre, fent els seus negocis de sucre i d'espècies que arribaven des d'Orient, va ser sempre un bon cortesà, amabilíssim i molt llest, entre les altres virtuts que exhibia; i era ben sabut per tots, a la capital i a la resta del país, que a qualsevol hora es trobava molt assabentat de tot, i encara ho va estar en el temps de la guerra, de manera que va poder salvar quasi tota la seua fortuna, cosa que molts altres no varen poder fer. No faltava qui afirmava que, si es va enriquir d'aquella manera prodigiosa i en tant poc de temps, des de la seua vinguda a l'illa, i si va arribar a tenir tant de poder a la cort, això va estar perquè sempre sabia què passaria l'endemà. Alguns deien, també, que no dormia mai o que dormia només un parell d'hores cada dia; però la veritat és que per tal d'obtenir les notícies més fidedignes entre les que circulaven pels passadissos dels palaus reials i dels ministeris del país, no escatimava diners ni regals: considerava la informació un bé preciosíssim i la pagava a preu d'or, si la cosa ho mereixia. De manera que els seus confidents no tardaven gens a portar-li noves d'ací o d'allà, desitjosos de ser els primers a oferir-li-les, amb l'esperança de rebre alguna recompensa que sempre era ell el que la fixava però que, estranyament, també sempre deixava contents els qui la rebien. I per això sabia tant o més que el més espavilat dels ambaixadors acreditats a la cort. Amb l'avantatge que, com que no tenia cap càrrec, no havia de retre comptes a ningú, sinó que aprofitava tot el que sabia solament en benefici propi. Si de cas, alguna vegada havia fet d'espia per al rei i, solament, quan aquest li ho havia demanat, perquè, a pesar de ser una persona que no preguntava mai res de manera desinteressada, sabia passar tan desapercbut com una ombra i mai hauria estat capaç de donar un consell o una notícia al monarca si aquest no li l'hagués demanada, sols per no semblar indiscret.

Aqueix va ser el motiu pel qual, en dir el nom de Valette, no em va estranyar gens que em vinguessen a rebre allà mateix, just acabat d'arribar, i que em nomenassen pel meu nom complet i m'afegissen el càrrec novíssim d'ambaixador que ben pocs en el món, tret d'alguns de l'illa i pocs més, podien conèixer. Menys encara em va estranyar allò, trobant-me a Gènova, que era quasi la pàtria del dit Valette, casat com ho era amb una dona natural d'aquella senyoria. Però sé que allò també m'hauria semblat exactament igual de possible –aquella aparició de gents que venien de part de l'esmentat Valette–, a la Xina o en les terres de les Índies Occidentals, si per casualitat jo hagués desembarcat en qualsevol port d'aquelles nacions tan remotes.

Però per tornar al dia d'aquella arribada a Gènova i al punt del recobrament del meu desmai, diré que un dels criats, en veure que jo assentia amb el cap, ja convençut, i esbossava un lleu somriure de cortesia, afegí, de seguida, que convenia molt que els acompanyàs, i em va donar una nota escrita de mà de *monsieur* Valette. Vaig poder llegir que el meu conegut disposava de certes informacions importantíssimes, les quals feien referència a l'assassinat que s'havia comés en la persona de mon pare i senyor don Arcàngel. Els informes eren algunes cartes arribades de la ciutat de València, on un parent o amic de *monsieur* Valette semblava que sabia molt per menut el què i el com de la cosa. Però, no hi afegia res més. I tot, a la fi, com bé es veurà, no era res.

Jo, encara no recuperat del tot, i angoixat per la presència d'aquells estranys a la meua vora, vaig sentir –com qui sent i escolta realment– que una ona altíssima assotava la popa d'una galera, enmig de la tempesta. Una tempesta tan forta com aquella que ens havia pres recentment, passant prop del golf de Taran-to. Però si allà, en la realitat del temporal, tota la mar es movia, en aquell moment en què l'ona esclatava dins el meu cap, aquell esclafit el vaig sentir com qui se sent pujar la sang, de colp, amb

ràbia i desig, amb les mateixes ganes que pot sentir un de perbocar, si ha menjat massa, o si una voluntat immensa de boçar, per malaltia, el pren. La sang em bullia al cap i temptava de sortir-me pels ulls, potser, o pel nas, i em sentia batre el cor amb tanta enormitat que no sé com descriure-ho. Una calma aparent, però, m'envoltava, i percebia que tot, el món sencer, es movia a una velocitat inferior a l'habitual amb què es mouen les coses i les gents; i era realment una cosa inexplicable, perquè sabia que només jo podia veure aquell transcórrer dels moviments, lents i amorosits, mentre el meu interior es trobava en ebullició.

Tot seguit, el criat que més autoritat semblava tenir d'aquells dos, en veure com jo continuava suant i em feia cada vegada més blanc, segurament pensant que perdria els sentits una altra vegada, em va preguntar si em trobava malament, però jo no vaig contestar. Tanmateix, aquell homenet amb expressió submissa i insegura, sol·lícit, de bell nou em convidà a seguir-lo. La mar, que continuava sonant dins el meu cap, lluny d'encalmar-se, bramava plena de fúria i batia tots els meus pensaments com en un dia de temporal de llevant. A cada onada, les paraules de tota la meua vida anaven i tornaven. Totes i cadascuna de les paraules que jo havia sentit, des del meu naixement, i en totes les llengües en què les havia sentides, i totes les que jo mateix havia dites, i escrites i llegides, encara, se m'amuntegaven al cap, rebotant de part a part, colpejant en la closca del meu crani a cada nova empenta d'aquella mar embravida que m'agitava per complet i em feia pujar d'aquella forma la sang als ulls. I allò era –ara ho sé molt bé– perquè el meu llinatge sencer, llavors, em venia al pensament. Sabia que, des que havia estat coneguda la mort del meu senyor pare a l'illa, m'havia de fer anomenar don Arcàngel, com tots els meus antecessors s'havien fet dir, quan havien esdevingut senyors de Sant Esteve i com de fet ja m'havien anomenat aquells dos homes de Valette. Però, allò, el

canvi de nom, que fins aquell instant m'havia semblat de poca importància, començà a mostrar-se'm com una espècie de maledicció inesperada, un càstig que es feia visible quan cadascun dels hereus de la nissaga prenia com a propi i començava a fer servir, de fet, el nom que sempre havia de precedir el dels fills mascles de ma casa. I això, també, feia que el pare, que la imatge del pare, per aqueixa precisa raó, i per la seua mort—la mort del meu progenitor—, des d'aquell moment, i per sempre més, fos una imatge condemnada a perseguir el fill, a mi, i de la mateixa forma que jo, don Gabriel, hauria de perseguir, conscientment o no, el meu descendent i hereu, algun dia, quan ell adoptàs novament aquell nom arcangèlic de la casa de la qual ell seria el cap visible i governant, si és que tot allò s'esdevenia algun dia.

Des de la mort del meu pare, jo sabia que em tocava a mi, a qui era ja l'únic Arcàngel, deixar el nom meu i el de la família a qui representava, en el lloc que li corresponia, el que pertanyia des de feia segles als orgullosos barons que m'havien precedit. Jo sabia que aquell ús del nom prefixat no era cap altra cosa que una mostra més del poder i de les seues formes en un món que, en aquella hora, ja començava a semblar-me cada vegada més llunyà, com si s'ensorràs a poc a poc en un passat ignot del qual ja no solament em separava l'espai físic de la mar que havia travessat, sinó un abisme d'anys i de centúries que s'anava fent insalvable, tot i els meus esforços per sentir-lo pròxim. Tot i els meus esforços per a portar-lo amb mi. Però aquell món d'on jo provenia se n'anava i feia el seu camí, tan divers del meu que de vegades dubte si alguna vegada jo vaig viure realment allà, o simplement tot allò havia estat un somni. O el somni és el que visc ara, i no ho sé, i aquestes lletres que veig créixer a cada línia que escric són, com tot, una fantasia més que és inaprehensible.

Però ja en aquell temps de la meua arribada a Gènova havia acceptat, a desgrat, que era millor deixar la meua pàtria

que continuar vivint allà, arriscant la vida. Sense esperar-ho, havia estat nomenat pel rei don Joan VIII ambaixador a la cort de Carles III d'Espanya, i vaig saber que hauria d'anar a aquella terra llunyaníssima, tot mirant d'esperar temps millors. Sabia, també, que allò comportaria que, fins i tot, hauria de viure a la mateixa casa que, per les voltes que fa el món, el meu progenitor havia posseït en un dels regnes d'aquella monarquia, a la ciutat de San Felipe o Xàtiva. I tot això quan jo, després que mon pare s'havia hagut d'exiliar i havia estat acollit pels Borbó espanyols, havia provat a refer la fortuna dels Sant Esteve, al meu país, ajudat pels parents de sa mare. En aquella voluntat i camí, durant alguns mesos, vaig arribar a ser i tot un dels cortesans més brillants i amb més futur, segons es deia. I en especial, la meua presència es va deixar sentir més, a la cort, després que es va saber que, en efecte, mon pare havia mort, assassinat a mans de desconeguts, a la llunyana Xàtiva, tal com s'havia conegut per cartes molt vertaderes i segons havia estat certificat per escrits de l'ambaixador i dels còsols, les quals eren del tot fidedignes, i no com anteriorment havia passat, que molts digueren que mon senyor i pare don Arcàngel havia desaparegut a París, però no era cert. Tota la cort, llavors sí, i com si mon pare no hagués estat considerat mai un enemic del monarca regnant, em va mostrar les seues condolències; i el rei, malgrat que mon pare havia estat un fervent partidari del seu opositor al tron, em va dir unes paraules que, segons com, podien interpretar-se de condol i d'esperança en el futur. Però, contràriament al que jo m'esperava, no van significar cap perdó definitiu. Ni tan solament la mort de mon senyor pare havia estat suficient i, a poc a poc, en qüestió de setmanes, la meua persona es va veure immersa en majors dificultats que abans no tenia: per les pressions dels turcs, que cada dia conspiraven i amenaçaven amb la invasió del país, i perquè els negocis de

la família no anaven gens bé, sent com era que el país acabava d'eixir d'una guerra fratricida que havia arruïnat la població i havia delmat la noblesa d'un bàndol i de l'altre.

Així, el moment de glòria a la cort, efímer més que no m'ho pensava, i més imaginat que real, segons el puc veure ara, des de la distància, acabà esvaint-se per complet, paradoxalment, just el dia que el rei em va permetre usar, com havia fet mon pare, el títol de megaduc de Sant Esteve. Jo, en aquells primers instants, vaig creure que allò volia dir que em concedirien el privilegi de casar-me amb l'única filla del rei prenent, don Enric, llavors empresonat, i per a mi, com per als del meu bàndol, legítim, encara que jo ja havia hagut de dir tot el contrari, públicament. Em vaig imaginar, per tant, que jo mateix i els meus descendents ens situaríem en la línia de successió al tron de Xipre. Però, al poc de temps vaig saber que res d'allò no anava a succeir, almenys, de moment. I ho vaig saber quan vaig rebre una advertència d'un dels parents de ma mare, millor posicionat que no jo, tot dient-me que em calia ser molt prudent, perquè aquella meua idea d'esdevenir gendre del monarca vençut, per cicatritzar les ferides de la guerra entre els dos partits, ja havia arribat fins a les orelles reials, cosa que no era gens convenient per a ningú. Amb la qual cosa, lluny de progressar aquella meua carrera cap al poder, amb la rehabilitació del títol, sa majestat don Joan VIII, dos dies després, em nomenà ambaixador, per recaptar ajuda contra el Turc, a la cort del rei Carles d'Espanya. El nomenament no era, però, perquè ocupàs el lloc de seguida, sinó que, atenent les circumstàncies personals i especialíssimes de la mort per assassinat de mon senyor pare, el rei em permetia que, de primer, solucionàs tant com pogués tots els afers relatius al crim, i que, després, quan allò ja estigués clar o jo ho consideràs així, i tingués la meua consciència tranquil·la respecte als afers de mon pare, m'encaminàs a Madrid i, presentant els documents i les

credencials al meu predecessor en el càrrec i als oficials de la cort d'aquell regne, hi ocupàs el meu lloc de diplomàtic al servei de la corona dels Lusignan de Xipre. El rei don Joan digué, també, que confiava que jo desempenyàs aquell càrrec amb la brillantor i l'eficiència que s'esperava d'un Sant Esteve com jo era, i fill i nét i descendent de qui era. Però també va dir, i en un to molt especial, que podia, per la gràcia de sa majestat, deixar passar els anys que em calguessen i que jo consideràs oportuns, abans d'ocupar-ne el càrrec, amb el benentés que la corona pagaria sempre les meues despeses; i m'assignava, des d'aquella precisa hora del nomenament, rendes substancioses que cobraria anualment, per mitjà dels agents que la casa reial tenia a Gènova.

Però, jo, en llegir bé el decret del meu nomenament vaig saber que s'havia acabat, per ara, i de sobte, el meu poder a la cort, i que el rei no m'havia perdonat, per molt que semblàs el contrari, l'oposició de mon pare durant la guerra civil: ni ara que era mort don Arcàngel, el rei es fiava de mi. Perquè pensava, i no s'equivocava del tot, que els Sant Esteve sempre hem buscat el poder i que jo, al preu que fos, tornaria a cercar-lo per tal de recuperar almenys part de tot allò que en altres temps havien detingut, tan satisfactòriament per a tots, els de la meua família. Després de la guerra i després de les últimes intrigues que havien portat mon pare a la ruïna, els Sant Esteve ho havíem perdut pràcticament tot i aquell nomenament, imprecís i alhora efectiu, era la culminació de la nostra caiguda. En el decret, sa majestat don Joan VIII deixava ben clar que jo, don Gabriel de Sant Esteve, seria l'ambaixador de Xipre a Espanya, però l'ocupació efectiva del càrrec només es podria fer realment quan el meu predecessor renunciàs a ser-ho, amb la qual cosa el tal nomenament es convertia ben a la clara en un edicte d'expulsió i exili, encobert darrere unes glòries i uns oripells que no existien ni segurament existirien mai.

Els negocis d'una monarquia com la dels Lusignan no havien tornat a caminar per la via per on jo hauria volgut i, molt menys, per on pensava mon pare que haurien d'haver anat. Ni l'opció centralista va imposar-se, com volia mon pare, ni la foralista va aconseguir res més que empitjorar la situació d'un país tan dividit i tan feble i, al mateix temps, tan amenaçat per una potència tan gran i tan poderosa com la del Turc, a qui cap monarquia d'Europa no gosava oposar-se. La meua trista eixida de l'illa, pràcticament escortat fins que em vaig trobar dalt la galera napolitana on em vaig embarcar, cap a Gènova primer, i per seguir, després, el meu viatge cap a Espanya, fou l'única recompensa que en vaig obtenir. Això, i salvar la vida, que no era poc, si es mirava a la llum de com sa majestat tractava altres homes que se li havien oposat, ells o llurs famílies. Res, doncs, del que jo havia pensat que s'esdevindria, succeí.

Així, lluny del meu país, i exiliat també, com mon pare, encara que amb títols i dignitats, vaig saber que ja no podria fer-hi res; que des d'una terra tan llunyana no podria restablir els contactes necessaris per pressionar, a través dels uns i dels altres, els oficials del regne, els ministres, els cortesans, els bisbes o les amants de tots aquells per recuperar el favor reial, cosa més que impossible de portar a bon terme, des d'aquella distància insalvable. Després de tots els esforços que havia fet, després de tants segles de la meua nissaga sent els protectors de la corona, ara hauria d'oblidar-ho tot. Sabia que m'adreçava a un altre exili i que aquest, després del de mon pare, seria potser el definitiu per a tots els meus: ni l'oncle don Miquel, que agonitzava pres de febres des de feia mesos, ni les filles d'aquell, massa dèbils al remat, podrien aixecar el nom de la família, i el ducat de Sant Esteve acabaria revertint a la corona, confiscat, quan jo ja em trobaria massa lluny per a poder fer-hi res.

Com en un revol de corbs, milers d'idees em venien al cap aquell dia, i em portaven al cor de nou els temps funestos, tot abocant-me al record d'un pare a qui jo considerava del tot, certament, culpable de les desgràcies de la família, per tal com havia escollit l'opció equivocada: la del bàndol dels perdedors, la d'aquells que ja no tindrien futur, tal com podia jo encara, en aquell temps, pensar en ell. Però també recordava les paraules que quasi tots, després que se sabé la mort de mon pare, a la cort, em digueren en passadissos i en salons privats. I en especial, perquè, si es podia demostrar que l'assassinat de don Arcàngel havia estat per ordre del rei, no en serien pocs els qui em donarien el seu favor i ajut contra sa majestat i passarien a defensar el cosí d'aquell, don Enric, el prenent empresonat, que llavors sí que, en efecte, podria convertir-se en sogre meu i jo, segurament, en un dia no massa llunyà, m'hauria vist rei regent i, a la fi, governant del meu país i pare de reis. Aquella nova revolta, i potser una nova guerra, hauria tingut sens dubte nombrosos partidaris ocults dins i fora de l'illa, i hauria acabat sent el preludi del meu encimbellament, una escalada cap al poder que hauria fet que el nom dels meus es trobàs, a partir del meu mateix i del meu previsible fill, com el de qualssevol altres membres de les cases reials d'Europa. Poc m'hauria importat si, per tal d'aconseguir-ho, calia sagnar una altra volta tot el meu país. Una guerra fratricida com la que havíem passat havia comportat això: famílies senceres dividides, noves aliances i, encara, enyors i esperances de venjança entre els qui havíem patit la desfeta. I la victòria dels uns no havia comportat la pau absoluta, de manera que no es perdria molt, si es tornava a guerrear.

Però ara, ja, totes aquelles idees semblen no tenir cap sentit. Aquell dia, quan començava a seguir, en silenci, els dos homes de Michel Valette, pensava que tot era encara possible i ara, des de la distància, crec que potser el sol, que es posava per la mar

de ponent en aquell port grandíssim i que daurava encara tota aquella badia, des de les muntanyes verdes i poblades d'arbres fins a l'edifici de la Duana, m'hauria d'haver estat un senyal cert i al·lusiú de com aniria tot, amb els temps que s'acostaven. Al ponent de Gènova, per allà per on s'ocultava el sol, havia viscut i, per ser més exactes, jeia ja mort i soterrat, el meu pare. I la carrera que semblaren sostenir el capità del vaixell i el més gran dels cossos celestials, en aquella entrada al port, hauria d'haver-se'm representat com el meu mateix viatge per trobar un pare que ja no existia, que ja no havia d'existir ni tan solament en la meua ment, al qual ja mai no podria conèixer ni estimar, més enllà dels simples i poquíssims records de la infantesa, ni, encara, retrobar-lo en les coses seues o a través de les paraules que sobre ell em podrien dir els uns i els altres. L'enorme llanterna del port, que una hora abans m'havia entretingut a admirar i que anunciava al món sencer el poder d'aquella senyoria, també m'hauria d'haver alertat. Però, ben al contrari, jo no vaig imaginar cap presagi, ni tenia per què, sinó que, recolzat sobre el meu bastó de mànec de vori tallat en forma de cap de gos llebrer i amb l'altra mà acaronent les perles de l'empunyadura del coltellet que uns quants Arcàngels anteriors a mi i avantpassats de la meua persona havien portat, com jo mateix, al cint, em vaig entretenir mentre contemplava el sol del color de la taronja, immens, que s'ocultava en una caiguda indeturable darrere unes nuvolades que semblaven descansar, talment com si estiguessen pintades, a pocs pams d'una mar que, en aquell instant, tot i l'agitació natural seua, em va semblar més plàcida que durant la resta del viatge. Certament, en aquella apreciació degué influir el fet de saber que d'allí a poc temps els meus peus caminarien sobre terra ferma i aquella part del viatge s'hauria acabat. Potser, la gran llanterna o far que dominava tot aquell port i que ja començava a veure's lluir amb claredat, em va fer pensar que tot podia tenir

una aparença amable, si es mirava bé, i els meus pensaments es deixaren portar per una estranya calma.

Més tard, en haver desembarcat, i mentre els meus servents descarregaven les caixes i les feien portar a muscles a quatre xicots ben fornits, els quals les pujaven en un carro contrafet, per vell i mig corcat, el capità i el pilot s'acomiadaren de mi i m'assenyalaren per última vegada cap on havia de dirigir-me, si volia trobar un hostal tan miserable i discret com fos possible i d'acord amb el meu desig, entre els molts que hi havia en diversos llocs d'aquella gran ciutat. A punt de decidir-me a enfilat cap amunt, encara vaig pensar per un moment que res no hauria perdut d'acostar-me fins a l'Hospital de Sant Joan i demanar pel germà de més autoritat que s'hi trobàs i presentar-me en la casa d'aquella religió a la qual els meus havien pertangut durant segles, de l'època de l'emperador Carles ençà. Però ho vaig descartar de seguida, en creure que allò no seria més que donar una notorietat pública a una estada que jo volia quasi secreta, perquè només havia de ser de pocs dies i, evidentment, només de pas, sense cerimònies ni visites, ni particulars ni d'estat, més enllà de les estrictament personals, relacionades amb els diners que els banquers genovesos tenien, propietat de la meua família, i que jo volia recuperar en aquells dies, per salpar cap a Espanya amb tantes riqueses com em fos possible, i per la meua natural intenció de poder comprar voluntats i guanyar-me adeptes en aquella terra on tots, d'entrada, em serien absolutament estranys. I també, perquè em calia deixar ben lligats els pagaments de la corona al meu ministeri i ambaixada, si és que finalment aquells s'esdevenien, cosa que no considerava del tot factible, més enllà del primer any, o dels primers mesos, per mantenir-me silenciats, i mentre el meu record i la meua influència acabaven perdent-se entre els parents, els amics i els valedors que hi havia deixat.

Tot em pesava, llavors, i els pensaments i les idees circulaven de forma inepta pel meu cap. Recorde, però, que era l'hora en què el sol ja no arribava ni a daurar la part superior de les altes cases grises, que semblaven totes de pedra, i que es trobaven construïdes amb molt d'artifici sobre arcades majestuosos que formaven pòrtics de bella factura, les quals es reflectirien, amb bona llum, a la vora d'aquell port que començava a enfosquir-se en aquells instants a poc a poc, quan em vaig adreçar a un cavaller i demanar per la catedral, ben a prop de la qual hi havia l'hostal cap on havíem d'anar. Va confirmar que, per fortuna, aquella estava molt pròxima i pensí que, si no passava res, hi arribaríem de seguida i, podria, després de menjar qualsevol cosa, dormir i reposar dels treballs de la mar, que no n'havien estat certament pocs. Sabia que per al meu estat de salut, aquell viatge havia resultat ben pernicios, i sentia una lleugera febre que em pujava als polsos i a les galtes, com tantíssimes altres vegades l'havia sentida.

Tanmateix, res d'això no s'esdevingué, sinó que els homes d'aquell cavaller francès s'interposaren en el meu camí, com ja he referit més amunt, i després del meu desmai momentani i de refer-me, em conduïren cap a un lloc diferent al que jo havia pensat. Passàrem més amunt del Duomo i avançàrem per un carrer anomenat Nou, on es podien contemplar segurament alguns dels palaus més grans i millors de tot Itàlia i encara del món, els quals, lleugerament il·luminats per les restes de clarors que s'insinuaven a dalt del cel, del color del jacint i de l'or, em feren l'efecte de ser tots de marbres de colors. L'endemà ja vaig poder veure que eren d'estucs en la seua major part, però pintats dels colors més bells que mai no havia vist, i amb balustrades de marbre i d'altres pedres també de gran bellesa. Per això, segons afirmava tothom, podien competir clarament amb els de Roma, en bellesa i en riquesa. Una riquesa tal com no s'havia mai vist en l'illa d'on jo venia, a pesar de les reformes fetes en la capital pel meu mateix

pare i pels ministres d'aquell període en què ell governà. Però s'ha de saber que el meu llunyà Xipre no ha estat mai un país ric, i sempre ha caminat en la història del món amb el vent de cara, com un vaixell que s'entesta a navegar cap a l'orient i el vent és de llevant i ben fort, i de poc li val esforçar-se a la tripulació, perquè el poder de la naturalesa és cent voltes més gran que el dels pobres mariners que s'afanyen, sense èxit. Sense un capità ferm i vigorós, sense homes que se sacrificuen, als remes, quan calga, sense mariners que sàpien de xàrcies i de velams, i sense amics ni aliats en el veïnat ni en les corts llunyanes, poc podia fer el meu país, sinó extingir-se i veure's naufragar, a poc a poc, o de sobte, qualsevol dia. Com a la fi s'ha esdevingut.

Amb la qual cosa, mirant aquella Gènova opulent i noble que s'insinuava a la llum del capvespre, i pensant en les grandíssimes portes d'aquella república i les seues muralles i les diverses esglésies que ja havia vist, només en el curt recorregut que havia fet, no podia imaginar-me una altra cosa si no era que ni en cent anys arribarien, els meus, a aquella riquesa ciutadana, que era sens dubte el reflex del poder d'aquelles gents, i a pesar, encara, dels regnes de França i d'Espanya i dels altres veïns envejosos que tantes vegades s'havien esforçat a enfonsar-los o a conquerir-los i aprofitar-se d'ells.

Tot això, i encara altres coses, ho pensava mentre la notícia que m'havien portat els homes de Valette em feia sentir-me corprès de colp i ben desitjós de saber-ne més, perquè molt m'importava en aquell cas. I, sobretot, perquè Valette no em mentiria gens, sinó que em diria certament el que sabés, fos una cosa o una altra. Tanmateix, he de reconèixer ara que l'arribada a aquell lloc desconegut em tenia tan encuriós com si fos només un viatger, admirat de les grandeses d'aquella urbs i res més. Com si fos un pintor desembarcat en aquell port amb l'ànim de pintar les seues belleses i prou, i com si tingués, com a més urgent intenció, prendre mesures i saber les perspectives més belles de la ciutat i dels

seus carrers, per confegir-ne bones vistes i elaborar, després, bells gravats. Cosa que en res s'ajustava al meu veritable estat d'ànim. Però jo sabia ben bé en aquell moment que no deixa de ser cert que l'home, en segons quines circumstàncies terribles i llocs, tendeix a pensar en tot el contrari, com si d'aquella manera evitàs la tristesa o el gran goig causats per l'amor o per la gran fortuna, en resposta a com un es pot tenir sempre per poc segur, si mira només una mica al seu voltant, o si mira al seu passat o si mira, també, i albira, momentàniament, una part del seu esdevenidor.

Quan arribàrem a casa del mercader Michel Valette, ja m'esperaven ell i la seua esposa, dona Poppea, asseguts al saló principal i talment com si es tractàs de grans nobles que rebien algun amic o conegut de gran importància i a qui calia fer honors imponderables, atenant la seua qualitat:

—Don Arcàngel Gabriel, amic i senyor meu! Ja veig que us heu restablert... I quina alegria veure-us en aquesta casa i, alhora, quina tristesa tan gran, per les males noves que recentment han afectat la vostra... —digué Valette.

Jo, en veure aquells elegants formalismes que s'usaven en aquella ciutat, els vaig contestar unes paraules semblants a les següents:

—Senyors i amics meus: la tristesa que m'ompli, com podeu figurar-vos, és ben gran; però no és menys cert que la vostra finesa i preocupació pels meus assumptes m'aconhorten molt i no puc fer més que agrair-vos molt el vostre acolliment; que bé us puc dir que no s'esperava la meua persona descansar aquesta nit en un lloc tan bo i segur com és per a mi la vostra casa.

—No havia de ser de cap altra manera, senyor meu. En as-sabentar-me que arribàveu, he enviat de seguida per vós. La nostra casa és vostra, senyor, i en podeu fer com si fos tota de la vostra propietat.

Prenent-me del braç, Michel Valette i la seua esposa em conduïren a una gran taula parada que hi havia en una part de

la sala i allí, servits molt delicadament pels criats, m'obsequiaren amb un sopar copiosíssim, de carns, que vaig estimar molt, rere tants dies en la mar. Més tard, quan la senyora es va retirar a les seues estances, Valette, mentre prenia una mica de tabac en pols, em va dir:

—Don Arcàngel Gabriel, tinc notícies que us interessen molt. Per això, també, us he fet venir. I són de cartes arribades ací fa ben pocs dies. A més, pel fet d'haver-les enviades qui les ha enviades, sé que són d'absoluta confiança i que, si vós les teniu, com amb tot efecte ara mateix les tindreu, us seran profitoses, per moure-us en aquelles terres a les quals us dirigiu i on, segons em sembla, segur que teniu ja més d'un enemic...

—Això, amic Michel, ja ens ho podíem esperar... Però, digueu-me què heu sabut sobre el desgraciat assassinat de mon pare..., que us puc ben dir que el cor i la sang em bullen dins, cada vegada que pense que qui el va matar encara respira i veu el sol cada dia, i no veig l'hora de poder venjar-me'n... —vaig contestar jo.

—No tingueu tanta pressa, senyor meu —digué Valette, obrint una calaixera decorada amb vori i amb motius que representaven angelets i amoretts en jocs obscens—, que tot té el seu temps. Heus ací la carta on podreu saber de què us parle. Tingueu-la. Vostra és. A vós, i no a mi, us farà més paper. Jo, però, m'he fet fer còpia, si us sembla bé...

—I tant, amic Michel, i tant que em sembla bé! Vós hauríeu de tenir aquest original... —li vaig dir jo, mostrant-li una conformitat que no era del tot certa.

—No —interrompé Valette—. Si vós teniu l'original, sempre podreu obligar l'autor a testificar al vostre favor, si molt convé... No sé. Així, almenys, ho crec jo.

Valette em va donar, llavors, la carta que anava certament adreçada a ell; i qui la remetia, segons em va dir i informar el mateix Valette, era un altre francès que habitava a la ciutat de

València, mercader de sedes, el qual s'havia establert allà uns anys després de l'última guerra d'Espanya. Es deia Eric Belmont i era d'Aix. Però feia ja molts anys que vivia a València, comprant seda d'aquell regne i enviant-la a Lió i a altres parts del regne de França. Era ric i, per matrimoni d'una filla seua amb un noble local, entrava i eixia dels salons i de les cases més notables de la ciutat; per això, en opinió de Valette, era un home que estava molt ben assabentat de tot.

I en efecte, en aquella carta, les notícies que donava sobre la mort de don Arcàngel semblaven bastant creïbles i, segons vaig deduir jo, gens interessades, perquè el tal Belmont les comentava com de passada, com si no fossen el centre del seu escrit. Allà s'informava a Valette de la mort, a mans d'un bandoler, i a jornal, del xipriota que vivia a Xàtiva, en secret –però que ell sabia molt bé qui era–; i si li ho contava era només perquè sabia que ell, el dit Valette, havia passat molts anys de la seua vida en aquella illa i potser coneixia algú a qui interessàs la novetat: perquè es deia a València que aquella mort perpetrada feia quasi un any havia estat pagada per agents d'aquella corona, els quals havien efectuat el pagament amb moneda antiga del regne de Xipre, per això la cosa s'havia sabut uns mesos més tard, quan les dites dobles d'or començaren a rodar. I també es comentava, en especial, que l'artífex de la dita mort i apunyalament havia estat un bandoler a qui deien Vicent, àlies *el Coixo*, o algun dels seus homes, que cavalcaven molt al seu gust per les terres de la comarca i governació de San Felipe o Xàtiva, els quals solien tenir el seu refugi i campament a les muntanyes del senyoriu de Maltrobat i en aquelles serres veïnes, on vivien amb molta tranquil·litat, per la gran falta de justícia en què es vivia llavors en aquell regne. Aquelles notícies, llavors, s'ajustaven ràpides en la meua intel·ligència, mentre pel front se m'esmicolaven lleugeríssimes gotes de suor que rodaven cap

avall, com perles minúscules que m'afanyava a torçar amb un delicat mocador de seda blanca adornat de randes fines. Eren informacions que en res no em sorprenien, però llegint-les allà, sentint-me observat, em vaig sentir com un xiquet sorprès en el furt d'una cosa de poca vàlua, encara que per a ell, aquella cosa ridícula és la cosa més important del món.

Aquella nit, però, en la soledat de l'estança que m'assignaren els senyors de la casa, i després de rebre noves mostres de dol, sòbries i molt pausades, de Valette i de la seua senyora esposa, vaig sentir per primera volta una certa pena pel meu pare. Una pena, però, concreta i exacta, que no arribava a omplir-me del tot. Al cel tronava i els trons esclataven contra aquelles muntanyes que jo podia solament mig endevinar properes a la ciutat, i que llavors se'm feren encara més pròximes, repetint el so de la tempesta, com si fossen murs alts i veïns a la casa. Poc després, una pluja forta que sonava secament sobre les teulades i els terrats i, per damunt del meu cap, sobre la coberta d'aquella casa, semblava que anava a posar fi al món sencer, de tan violentament com queia. Uns servents de la casa, d'ací cap allà, caminaven en la foscor, tan sols guiats per la llum d'algunes espelmes que, tremoloses pel moviment dels qui les portaven a les mans, els il·luminaven. Jo només els intuïa, quan passaven davant la porta de la meua estança i els podia endevinar, pels clavills d'aquesta, advertint-ne les tènues llumades que, mesclades amb les resplendors dels llamps, feien canviar de color els espais on les portes de la cambra no ajustaven bé o algunes altres imperfeccions i forats, com ara el del pany. Els vaig veure passar tres o quatre vegades i vaig entendre que cercaven gerros i plats per evitar algunes goteres que deixaven passar l'aigua abundantament, al pis superior, tal com em varen dir els senyors de la casa l'endemà. A la meua cambra, també, la pluja es filtrava per la finestra, que no tancava bé, i, quan vaig encendre un

cresolet, em vaig adonar que una taca d'humitat es dibuixava, ràpida, en una de les parets que, pintada i repintada amb figures i vegetals, no deixava d'ocultar la presència de restes blanquinoses que evidenciaven altres tantes plogudes com aquella a la qual jo assistia de manera totalment inesperada. No vaig gosar, però, demanar res. Els criats degueren pensar que dormia i tampoc entraren a dir-me res, possiblement perquè estaven segurs que en aquella estança no solia entrar l'aigua de manera alarmant o potser perquè no volien torbar el meu repòs, després dels grans treballs de la mar i de la meua malaltia. Ni tan solament el meu criat, Martí, va aparéixer per demanar-me si volia alguna cosa. Jo vaig pensar que dormia profundament, cansat també pel viatge, que no havia estat gens fàcil. A més, Martí, tot i l'expressió ruda en els ulls i en la resta de la cara, no tenia una constitució massa forta; i no seria la primera vegada que, adormit, se'l trobaven per qualsevol racó de la casa. Per això vaig pensar que, potser, ell, en aquell moment, ni s'havia adonat, de tot l'enrenou de la tronada.

Després, quan em vaig colgar al llit una altra vegada, els records de la vila de Sant Esteve, d'on ja era, efectivament, gran duc i senyor i amo des de la mort de mon senyor pare, em varen assetjar. Vaig pensar en els temps de pluges allà, i en especial les de feia deu o dotze anys, quan va ploure més de vint dies i semblava sempre ser de nit, com si el sol no existís. Vaig recordar el soroll dels barrancs de la meua terra, quan baixaven carregats d'aigua de pluja, i vaig pensar el soroll que feien els carrers, quan plovia, amb les gotes repicant ací i allí. Era el soroll propi del pas del temps, el que es podia escoltar, si un s'hi fixava bé. Pensant en això, em vaig adormir, poc després, o així ho recorde ara. Però em vaig despertar, un parell d'hores més tard, mentre encara els trons bramaven contra les muntanyes. Les paraules de Valette sonaren una altra vegada en les meues orelles,

i les lletres escrites per Belmont, se'm representaven, diàfanes, al meu pensament: algú, a Xàtiva i a València, sabia que els diners amb què s'havia pagat la mort del meu pare havien vingut de la mateixa illa de Xipre. Algú, en aquella ciutat que jo no coneixia, sabia qui havia pagat la mort de don Arcàngel; i era, aquell, el punt on em calia arribar, perquè, des d'ell, fàcilment es podria conèixer l'origen de tot. Conèixer què sabien els uns i els altres. I això, quan jo, certament, ja ho sabia tot. No calia fer més voltes a la cosa.

Fora de casa ja no plovia, però a mi em semblava que allà dins la pluja no cessava mai i des del trespol pintat amb donzelles que corrien aterridades per diversos animals mitològics, em feia l'efecte que es precipitaven gotes d'aigua, finíssimes, i em mullaven la cara. Era una aigua molt fresca i no tenia forces per a eixugarme-la. Pensava en els funerals que havia fet celebrar a la vila de Sant Esteve –i també a la capital del regne, però quasi d'amagat–, per honorar el record i l'ànima del meu pare. Recordí, després, la missa que s'oficià, pel difunt, quan ja ho reconegué el rei i em donà el condol i tot. Amb aquelles imatges de la cerimònia religiosa, poc després, i mig adormit, vaig sentir una olor forta de pi, producte d'aquelles pluges que havien remullat els arbres. Estranyat perquè aquella olor em semblàs tan familiar com si hagués viscut allà tota la vida, em vaig admirar de no saber ben bé què feia jo en aquell lloc exacte, aquella nit del 2 de setembre de 1765, en aquella ciutat de Gènova. Em vaig admirar en veure que, ben bé, no sabia què faria, amb tota la meua vida, des d'aquell precís moment. I vaig suposar que el temps, que sempre passava per damunt de mi, o al costat meu, i em portava d'uns llocs a uns altres, i des d'unes circumstàncies a unes altres, m'impulsaria, una vegada més. Jo ja havia complit trenta-cinc anys. I no havia aconseguit res que pogués ser digne de posar-se per escrit, ni per a mi ni per a la meua família, ni per

als meus estats ni per al país. Així ho creia i un tal pensament solia fer-me mal, fins al punt que em feia pujar vapors i arribava a sentir grans arcades i dolors als polsos i una febre fortíssima que s'incrementava de sobte i em causava gana de perbocar. Però en aquella ocasió, la son, poc després, em va véncer. El vent sonava fora, i m'agombolava, com la flaire dels pins, i per això em vaig adormir, xop en la meua pròpia suor que vaig creure, per un moment, pluja filtrada pels trespols d'aquella casa genovesa.

Quan em vaig aixecar, de matí, vaig llegir de bell nou la carta de Belmont i, encara, una altra que Valette em va trametre, amb un criat, i on un amic d'aquell, de nom Branchat, també recontava el cas i afirmava que es deia per molt cert, a Xàtiva, que l'assassí del xipriota, a qui deien allà don Àngel, havia estat un bandoler de nom Ignasi Ventura, al qual de feia ben poc l'havien vist amb bones dobles d'or en el saquet, que eren dobles d'or amb l'efigie del rei de Xipre i amb caràcters en grec i en llatí, com exhibien les encunyacions de moneda d'aquell regne. I fins a tal punt es deia això, afirmava Branchat, que el senyor corregidor de la ciutat havia manat que s'investigàs com havien arribat allà i d'on provenien les dites dobles. La segona carta, datada feia uns quants mesos, havia arribat ràpida a mans de Valette, però el dia anterior no l'havia trobada i havia preferit callar-la. O això em digué. A més, no aportava res de nou, a la informació que ja posseïa, tret del canvi del nom de l'assassí, que sens dubte podia atribuir-se al desconeixement dels seus informadors sobre la realitat de la partida d'aquells bandolers que semblaven, al remat, els autors de la mort de don Arcàngel.

La confusió que es desprenia de la lectura d'aquelles dues cartes em va fer pensar que, en aquells mesos que havien passat, des de la data de les informacions fins aquell dia que jo les llegia, ja hauria pogut passar de tot: la desaparició dels esmentats bandolers, fugitius de la justícia per altres crims, o la mort d'aquests,

a mans d'altri. O, encara, podien haver estat empresonats, per qualsevol altre crim. I, en tot cas, quan jo hi arribaria, ja tot seria ben diferent i, certament, difícil de reconstruir aquell passat. Fins i tot, estava segur que tots desconfiarien de mi, com en efecte va ocórrer, més o menys, quan vaig començar a preguntar ací i allà. I molts em negarien la informació que donarien sense massa esforç a altres naturals d'aquelles terres. Perquè jo seria, sense cap dubte, un estranger. Però contra això res no es podia fer.

De Gènova estant, podia pensar-ho tot. Espanya encara semblava llunyaníssima. I així, tres dies després d'haver aplegat a aquella república, vaig manar celebrar exèquies per l'ànima de mon pare, a l'església de l'Assumpció, la qual es trobava situada en una elevació a manera de pujolet, al cim del qual s'arribava passant un pont que hom anomena de Carignano. Em vaig veure forçat a fer aquella funció religiosa perquè tothom a la ciutat semblava conèixer la meua circumstància personal i fins i tot la Senyoria em va enviar una nota de condol, alhora que s'oferia a ajudar-me en tot allò que pogués necessitar, i encara, em comunicà que esperava rebre informacions puntuals dels meus avanços o les meues necessitats, en estar a Espanya, per si en res podien ser-me d'utilitat, ells o els seus vassalls i representants en aquells regnes, atés que esperaven que jo, l'ambaixador Sant Esteve —com començaven a conèixer-me allà— els miràs amb bons ulls en qualsevol negoci que es poguessen resoldre davant la meua persona. Coses que em fan creure que Michel Valette havia mogut els fils que havia considerat pertinents, per tal d'honorar-me i per tal, sens dubte, d'aconseguir major relleu entre la noblesa local, tot fent veure que les seues amistats en l'estranger eren homes poderosos, com ara jo, a qui ell s'encarregava de lluir pels carrers i les places per on passàvem, quan em mostrava la ciutat o quan, en atenció a les necessitats meues, anàvem a casa d'alguna persona il·lustre, tractant les qüestions més diverses.

Per això, també, un d'aquells dies, vaig ser convidat a una estranya funció que, si bé no era la primera d'aquella qualitat a què assistia, sí que va ser la primera que va ser feta quasi en atenció a la meua presència, atés que moltes de les gentes que també anaren a contemplar-la em feren gestos de condol i de complicitat, tot assenyalant-me, en una mena de llenguatge secret, però clarament comprensible, que coneixien qui era jo i quina era la meua situació, encara que jo, per la meua banda, poc o gens no els coneixia. La qual circumstància em va fer veure ben a la clara que, a pesar de ser aquella una ciutat tan gran, i tot i que la presència d'un estranger com jo no hauria d'haver cridat l'atenció a ningú, la notícia de la meua arribada i les noves sobre la mort de mon pare i senyor havien arribat més enllà del cercle dels més acostats a la família que m'acollia i els seus coneguts i parents més immediats. Perquè, si la Senyoria ja hi era coneixedora, tot el món devia saber-ho, que altrament seria impossible de creure com vaig ser tractat per tots.

I és que a l'execució d'un condemnat per parricidi va concórrer tota la ciutat, o quasi, perquè el seu cas sembla que havia estat molt sonat, i no sols en el moment d'esdevenir-se, sinó fins i tot després. La justícia, que no va actuar tan bé com calia esperar en el primer moment, després va voler recuperar el temps perdut tot fent aplicar la sentència amb gran celeritat i amb un evident desig de notorietat. De manera que, a pesar que el condemnat, a qui deien Sebastiano i era ferrer, havia demanat de ser ajusticiat privadament, com en moltes ocasions es feia en aquella ciutat, no ho volgué consentir així la Senyoria, sinó que va ser penjat públicament i amb l'assistència de tots els més principals d'aquella república que volia que un càstig tan exemplar fos i esdevingués mostra del rigor de la justícia i de la rectitud amb què obrava.

Jo, com a foraster, no coneixia gens els usos de l'aplicació de la pena de mort en aquell país, però, de camí cap on era la forca

ja llesta, als murs del Castellaccio, vaig ser informat de tot molt detalladament, acompanyat de belles dames que, per assistir més reconfortades a un espectacle tan trist com aquell, portaven bescuitets i galetes i pitxers de xocolata calenta que, en efecte, una vegada arribats al lloc indicat, es varen servir i quasi tots varen prendre, a glops menuts, i mullant-hi les pastes, justament abans de veure com el reu moria fent les més espantoses ganyotes, penjat d'aquella corda que aprofità per a trencar-li l'espina.

—No en voldreu una altra tasetta? —em digué la senyora dona Poppea, mentre me n'abocava una mica més, en un finíssim anap d'argent i em mirava encuriosida i sense esperar que jo li contestàs.

I és que, a més de no poder negar-m'hi, vaig acceptar aquell licor dolç com la mel, perquè sempre m'ha semblat exquisit i ben recomfortant, i en especial, si es pren a la matinada, com ho vaig evidenciar a aquells que em circuïen, i als quals els vaig somriure cortesament, per fer-los veure el meu plaer, en prendre la xocolata amb ells.

Mentrestant, els uns i els altres m'anaven informant dels detalls, de vegades amb gran secret, quan de cert tothom ja sabia allò mateix que se m'estava dient, i d'altres voltes tot fent mostra dels més elegants costums, alhora que una d'aquelles senyores s'aventava els pits amb delicadesa, sufocada, i quan encara no feia calor, i somreia, en recordar com de prop havia estat un dia de la seua joventut, de l'home que d'allí a poc temps anava a veure morir. Una altra, en escoltar allò, evidenciava tal sensació de perill i un pànic tan immens, que prenia un altre glop del licor calent, per recobrar forces, i seguia recontant la seua particular versió dels fets. Una tercera, animada per l'èmfasi de les primeres, esmentava, com de passada, que el dit criminal solia ferrar, els últims temps, les cavalleries de sa casa; i una altra, que s'acabava d'unir al rogle, explicava com, encara no feia un mes,

havia estat amb la muller de l'assassí, per casualitat remotíssima, en una mateixa botiga de saladures on va acompanyar la seua criada, que volia comprar abadejo portugués, que allà el tenien molt bo i a ella li agradava molt menjar-lo, dessalat i fet amb salses d'alfabega i canyella.

Després, dona Poppea, que semblava tenir més autoritat entre les dames presents, va prendre la paraula, i les altres callaren, quan la sentiren començar el seu relat:

—Perquè, han de saber vostres senyories, que l'esmentat Sebastiano era molt cert que havia causat la mort a l'esposa i als tres fills, amb una destrat; però, segons semblava, ho havia fet amb tanta cura i tan bé, que no havia donat què sentir als veïns, els quals només s'assabentaren de la cosa dos dies més tard, quan, alarmats perquè a la casa no se sentia parlar a ningú ni s'havien vist els xiquets o la dona, de nom Albertina, entrant o eixint, algú va empènyer la porta i trobà aquell espectacle que cadascú ja es pot imaginar...

El silenci es va fer en aquell moment, i tothom esperava que la senyora continuàs, com també ho vaig donar a entendre jo, posant cara d'expectació.

—Però, molt més hòrrid encara —va seguir, la vella dama, sense tardar a fer una nova pausa, plena de sentiment—: l'assassí hi va posar els quatre caps tallats, junts, davant la llar, mentre els cossos romanien als llocs on habitualment dormien, encara que per la molta efusió de sang, llits i parets i el terra de les cambretes de dormir es trobaven tan tacats i empastifats que amb prou pena s'hi podia entrar. Santa Mare de Déu!

Tothom que escoltava dona Poppea feia cares i carasses d'espant i de repugnància, a pesar que quasi bé tots, tret de la meua persona, sabien la història fil per randa i, si de cas, jo crec que fruien més de veure aquella senyora fent el paper de reladora del succés, talment com si fos un advocat de la justícia, que no pels

detalls que en donava i que ells ja coneixien de sobres. De fet, en adonar-me jo d'allò, no vaig esperar massa per a dir-li:

—Però continueu, senyora meua, si us plau.

No hauria estat bé que, sent jo el convidat més important i vist ben notòriament que era per a mi que es recontava la història, no hagués mostrat un gran interès en aquell esdeveniment que tenia commocionada la ciutat sencera, com es podia veure sense dubtes en mirar la gran quantitat de gent que s'havia aplegat allà.

—Ai, senyor meu! —digué dona Poppea, evidentment excitada, en haver captat la meua completa atenció—. Vós no sabeu quin horror va ser allò! I més, perquè de l'assassí, que de seguida vàrem pensar tots que no podia ser cap altre que el mateix pare i marit dels morts, no se sabia res, que semblava que havia fugit. Santa Mare de Déu, i quin desori!

Ací, dona Poppea aixecà els ulls al cel, talment com si esperàs que d'allà dalt mateix baixàs la mà de Déu que, en un acte de misericòrdia, tornàs la vida als pobres desgraciats que havien mort a mans del pare i espòs; o que el mateix Déu castigàs, amb un llamp, el parricida. Però en veure que res d'allò no succeïa, seguí:

—El cas és que —i s'aturà de nou, per fer un glop de xocolata i paladejar-la, quasi igual com assaboria el seu propi relat— la justícia, alertada de seguida, va manar fer les diligències oportunes per trobar el pare aquell, que ben clar es podia veure que era un malànima... Però, per molt que buscaren, no s'aconseguí res, fins que deu o dotze dies més tard, i quan tots pensaven que ningú no podria trobar l'assassí, que ja devia viure a França o a Milà, el mateix Sebastiano es va lliurar als oficials de la justícia, fent grans crits des del terrat de sa casa a tots els que passaven pel carrer... I és que allà dalt havia estat tot el temps!

L'admiració que mostrava dona Poppea fou seguida per les altres dames i els cavallers que l'envoltaven, inclòs jo mateix, que m'adoní perfectament com la dama es posava, amb evident

coqueteria, una mà davant els llavis, com si reprimís un crit d'espant, en descobrir una tal astúcia.

—Segons diuen i afirmen tots—continuà, en reprendre el relat, dona Poppea—, el criminal va poder viure tots aquells dies amb el sustent d'algun ou de colom pollat i l'aigua d'un poalet que per ventura hi havia allà dalt... Però, jo em pregunte: sent com era aquella casa la seua, no podria haver baixat, cada nit, o quan volgués, sense que el pogués veure ningú, i haver pres quelcom de menjar o de beure, si li venia de grat? Jo, així ho pense, senyores i senyors meus... I ho diria on calgués. Però..., de poc li ha valgut una tan gran burla a la justícia, perquè ara, més que pel brutal acte que ha comés, els jutges ben poca misericòrdia han mostrat amb ell, en aquest moment del seu ajusticiament. Perquè va ser empresonat de seguida i ha estat ràpidament jutjat i condemnat a morir dins la setmana següent, com en efecte es portarà a termini, si Déu no hi posa cap impediment, com se suposa que no farà.

Em ve a la ment, ara, la imatge d'aquell instant en què dona Poppea, embotida en unes robes finíssimes de seda de França que podrien fer enveja a les dames més riques de la ciutat, es va recompondre els pits amb gràcia, per alleugerir-los de la pressió de la roba, i cridà, amb un gest quasi imperceptible, una criada seua, i aquesta aparegué, ràpida, i oferí, en un bell gerro de cristall, aigua fresca als qui beviem xocolata. Alguns en varen prendre, en bells gotets de ceràmica lluenta que portà, al seu torn, un criadet de poca edat que ens els oferia en una safata d'argent.

—L'home, o assassí, per millor dir—puntualitzà dona Poppea, evidentment refeta, després de prendre un glop d'aquella aigua fresca—, m'han dit que havia demanat el favor i gran mercé de rebre la mort privadament, sense que ningú de nosaltres no ho pogués veure, per no donar més espectacles innecessaris als seus veïns..., que prou que n'hem tingut amb tan gran maldat com

va causar... Jo sé molt bé que va demanar ser ajusticiat al palauet del Criminal, on només hauria estat vist pel dux sereníssim i per alguns altres que hi haguessen volgut assistir, des de les grades, convidats per sa Senyoria. Però...

Ningú no s'atreví a intervenir, malgrat la nova pausa de la meua amfitriona, que volia donar més transcendència al que anava a dir, i tots vàrem esperar fins que va fer un nou glop de xocolata i va prendre una galeta amb la mà, que començà a acompanyar els seus moviments airosos. En aquell punt, digué, amb una notòria satisfacció:

–Només alguns de nosaltres hauríem vist com Déu descarregava, per mà dels homes, la seua justa ira, sobre aquell malànima.

La senyora dona Poppea ho va explicitar tot remarcant que ella hauria estat una de les privilegiades. I em mirà amb gust, talment com si em convidàs a assistir-hi. Després, afegí:

–Tanmateix..., heus ací que no se li ha concedit una sort com aquella, i solament se l'ha deixat romandre a la capelleta del palau, que ha estat revestida sempre de dol perquè donava acollida a qui s'esperava la mort, durant tota aquesta nit, per pregar i penedir-se dels pecats i de les greus ofenses a Déu. Que les ha fetes, en donar mort a la seua esposa, la qual, segons totes les meues informacions, havia estat una bona dona; i més encara per haver assassinat els innocents dels seus fills, cap dels quals passava els deu anys.

Quan arribà a aquell punt en què semblava haver acabat el seu relat, em vaig retirar una mica d'aquell cercle que formava dona Poppea, Michel Valette –que es matenia en un prudent silenci, només assentint de tant en tant– i els seus amics, entre els quals es comptava l'ambaixador de França. Tanmateix, la meua presència no passava desapercibuda i un home desconegut se m'aproximà, familiarment, i em digué com molts

havien dit que aquell home condemnat s'havia tornat boig i havia obrat com a tal, fent crits i altres coses molt desacompassades durant bona part d'aquella nit proppassada. També em digueren que, fins que arribà l'hora de traure'l per anar a la forca, nombrosos veïns i ciutadans d'aquella república havien passat per les portes del palauet del Criminal. En especial, per provar de veure el reu per una minúscula finestreta que donava al carrer, des d'on alguns li llançaven alguna moneda per als sufragis per la seua ànima, de totes totes condemnada, o, encara, algun tros de pa i peix salat, per si li venia desig de menjar, i tal com era costum en aquells casos. M'explicaren, igualment, que després, ja a la matinada, i en acabar de dir una missa fúnebre en aquella mateixa capella, i quan ja s'havia donat el perdó al botxí, el qual viu en una casa molt senyalada, a costes de la ciutat, per tal com el seu és un ofici que no molts desitgen, tot fent processó, el reu i els seus acompanyants havien eixit del palauet per caminar cap a l'inevitable acompliment de la justícia. En aquell camí m'havia unit jo i aquells a qui acompanyava, molts dels quals m'havien ja advertit que, si anaven a aquell acte, era més per mi que per les ganes de voler veure morir ningú, perquè, en certa manera, volien que jo sabés com em feien costat contra l'assassí del meu pare. I coses semblants que jo vaig admetre en tant que sempre he pensat que formaven part de les tradicions i dels costums d'aquella terra, perquè, vertaderament, no veia la relació directa entre una cosa i l'altra, i mai no l'he vista.

Malgrat tot, recorde que els ho vaig agrair molt i que a tots contestava amb una lleu inclinació de cap i feia veure que unes paraules com aquelles m'aconhortaven de manera especial, mentre continuava el meu camí i mentre pensava que, en cap cas, aquells mots no passaven de ser una cortesia més, perquè ja se m'havia dit, tot just abans d'anar al llit, la nit anterior,

que la senyora de la casa i les altres dames de la ciutat sencera s'alegraven molt d'anar a aquells actes de justícia. Tot i que, pel fet especial que jo em trobava allà, em convidaven i esperaven que m'agradàs aquella funció que havia d'aplar, en part, la ira que certament havia de prendre'm, per ser un fill que havia perdut el pare en circumstàncies tan criminals que clamaven justícia, una justícia que encara no s'havia realitzat en la persona de l'assassí ignot.

Exactament a la vora de l'església de Sant Gerolamo de Castelletto, els meus coneguts en tal cas, i que em feien d'amics, i jo mateix, ens unírem a la comitiva llarga i solemne que acompanyava el condemnat. Al cap anaven els frares de la Misericòrdia, tot portant un gran estendard negre on es veia representat, molt al natural, un gran esquelet que, amb l'avanç dels frares, semblava ballar convidant a tots a aquella macabra i trista però necessària representació del poder de la justícia. A la porta de Sant Gerolamo, un capellà donava la benedicció als assistents, i en concret al condemnat. Mentrestant, se sentia el so dolorós de les campanes que cridaven a mort, i la comitiva pujava per una d'aquelles *salite* o carrers empinats que, per ser sempre usat en tals actes, s'anomenava de l'Agonia, com molt bé s'encarregà don Stefano, que era cosí de l'esposa de Valette, d'informar-me.

Ja dalt, als murs del Castellaccio, la forca esperava l'assassí i, des d'on es va quedar la major part de la comitiva, i jo mateix, es podia veure perfectament l'expressió d'inconsciència que mostrava la cara d'aquell criminal. Mirava tothom però no semblava veure ningú. Jo pensava que segurament, des del mateix moment de l'assassinat, havia esperat aquella hora que, en pocs instants, el reconciliaria amb Déu, pagant la pena d'un pecat tan nefand i comés sense cap causa aparent ni secreta. I vaig pensar, també, en veure aquella expressió absent i trastornada en el dit Sebastiano, que jo no podria mai fer una cosa així: esperar la

mort en una actitud tan insensible i resignada alhora. Perquè el condemnat no feia mostres de penedir-se davant les paraules dels frares i dels capellans, i no mostrava més temor que aquell que demostra un infant de poca edat davant la immensitat de la mar. En realitat, m'hauria agradat saber què pensava aquell home, en un moment com aquell, i quines imatges passaven per davant dels seus ulls. Però això m'era del tot impossible.

Un vent lleuger s'aixecà, just quan el sol ja ho començava a il·luminar tot clarament. Era un vent fresc però sonava com si fos un vent calentíssim, del ple de l'estiu. Els nombrosos religiosos allà presents començaren a cantar un rèquiem per l'ànima de qui ja pujava a la forca i esperava la corda al seu coll, mansament i allunyat de qualsevol sentiment. Tots sabíem que l'última hora d'aquell condemnat s'acostava. Dona Elisabetta, que era la filla de *monsieur* Valette, reposà la seua mà enguantada sobre el meu braç, tènuement, mentre el botxí estrenyia el nus, per ajustar-lo a la nou del coll del reu. Dona Poppea apartà dels seus llavis la tassa de xocolata, com si li repropiaés engolir aquell licor dolç i sentir-lo passar per la seua gola mentre la de l'assassí era impedida d'engolir res per sempre més. Es va sentir un so sec, un instant després, en llevar el tamboret on descansaven fins aquells moments els peus de Sebastiano, que quedaren llavors en l'aire, en un estertor violent primer, i a poc a poc més fluix, fins que s'extingí del tot, amb la seua mateixa vida. El cos de l'home ajusticiat, o potser la forca, encara, va cruixir, amb so d'ossos trencats, mentre la vida abandonava aquell cos que havia buscat una fi secreta sense èxit, segurament per evitar mostrar a tots la cara desconjuntada i l'horrible ganyota de la mort. Una expressió tan espantosa que va fer córrer una remor general entre els assistents; en alguns, de pietat, i en els altres, de sorpresa i quasi d'espant. En el meu cas, més enllà de la repulsió, només tingué com a efecte que vaig sentir una pressió més intensa de

la mà de la jove Elisabetta en el meu braç, mentre exclamava que no hi havia cap dubte que l'ànima d'aquell parricida ja es trobaria a les portes de l'infern.

Quan pense en aquell criminal, em sembla que el dit Sebastiano va morir d'una manera neta. Així ho digueren, també, la major part dels qui m'acompanyaven en aquell dia. Tots sabien que, malgrat això, malgrat la netedat d'aquell moment últim que ell havia volgut sense testimonis, el cap d'aquell home seria seccionat del seu cos, pel mateix botxí, usant una serra especial que guardava a sa casa, per a aquell efecte, i que no serrava mai cap altra cosa que carn humana. Després, aquell cap, ja separat del cos, seria penjat, com si fos un trofeu, dins una gàbia de ferro, a la Porta dels Arcs o a la Porta de Sant Tomàs, fins que les alimanyes i els corbs anassen desfent els seus trets i deixant a la vista la pura calavera que, de la mateixa força del sol, esdevindria blanquíssima i, un dia encara llunyà, seria llançada al fossar dels ajusticiats. Però, abans, la seua visió hauria recordat als transeünts com de terrible és la justícia amb qui comet cap delicte.

Jo, davant les mostres dels rigors de la llei en aquella república, les quals poc o gens distaven de les que eren d'habitud en la meua terra, no vaig voler fer cap comentari, sobre si era cruel o no anar a veure aquelles coses, com arribaren a insinuar, de fet, algunes de les dames que m'acompanyaven, després, però, d'haver vist tots els detalls de la mort de Sebastiano. Em vaig limitar a comentar amb Valette, especialment, la impossibilitat de conèixer, per molt que hom s'esforçàs, què hauria passat per la ment d'aquell criminal, mentre matava els seus, i, encara, què hauria passat, vertaderament, en aquella caseta on va cometre el crim, ni com ell mateix hauria vist i contemplat la seua pròpia i tràgica mort i càstig, i si, per molt que s'hagués resignat, hauria acceptat el seu mateix ajusticiament com una mostra de la vo-

luntat de Déu o, per contra, no hauria pogut comprendre del tot aquelles coses que li havien esdevingut, si com deien molts, aquell home havia perdut la capacitat de raonar.

Amb aquelles explicacions i d'altres, caminant a passes lentes, per tal de no separar-nos de les senyores, que a cada poc s'aturaven i parlaven i saludaven a tothom, la comitiva que m'acompanyava arribà al carrer Nou i hom començà a assenyalar-me les grans obres i els magnífics palaus que s'hi veien, tot especificant-me, en cada cas, qui hi vivia i quines riqueses posseïa i quines belles peces d'art es tancaven entre aquelles parets, per si de cas jo estava interessat a veure-les, abans de salpar cap a Espanya. Jo, amb to afable, i mentre eixugava de tant en tant la suor que em relliscava pel front i que evidenciava el meu estat novament enfebrosit, procurava contestar a tots i m'interessava, en efecte, per tot allò que em deien els senyors que m'acompanyaven i em feien els honors. Després, quan passàrem per la plaça de l'església de Sant Siro, davant el teatre Falcone, Valette i uns altres amics em digueren que l'endemà hi aniríem, perquè segons s'havia anunciat, es representava una bella comèdia del cavaller Goldoni. Un altre senyor de la comitiva, de nom Vittorio i d'edat molt avançada, digué que aquelles comèdies noves no li agradaven, i que millor seria que s'esperassen a portar-me a veure una comèdia d'Arlechino, que segur que m'agradaria més. Jo, immers de sobte en una conversa sobre el teatre italià del qual ben poc sabia, només vaig poder dir que acceptava, de bon grat, assistir a totes les representacions que ells volguessen i estimassen oportunes, perquè em divertia molt en aquelles funcions. Però no sabia, ben bé, a quines diferències es referien.